

TTS:n julkaisu 431

Janne Karttunen
TTS Työteho-seura

TYÖVOIMAN JOHTAMINEN MAATALOUSYRITYKSISSÄ

- hyvät käytännöt ja työturvallisuus

Työsuojelurahasto
Arbetskyddsfonden
The Finnish Work Environment Fund

Työteho-seura

www.tts.fi

TYÖVOIMAN JOHTAMINEN MAATALOUSYRITYKSISSÄ

– hyvät käytännöt ja työturvallisuus

Julkaisija: Työtehoseura ry
Kiljavantie 6, 05200 Rajamäki
www.tts.fi 09 2904 1200

TTS:n julkaisu 431

ISBN: 978-951-788-447-1
ISSN: 1799-2443 (painettu)
ISSN: 2489-8341 (verkkojulkaisu)
Nurmijärvi 2018

Sisällys

Tiivistelmä	4
Summary	5
Alkusanat	6
1 Tausta ja tutkimuksen tavoitteet	7
1.1 Työvoima maatalous- ja puutarhayrityksissä.....	7
1.2 Työntekijöiden perehdyttäminen ja työnopastus.....	8
1.3 Tutkimuksen tavoitteet.....	9
2 Aineisto ja -menetelmät	10
2.1 Kirjallisuus- ja tilastotarkastelu.....	10
2.2 Sähköinen kysely.....	10
2.3 Kotieläinyrittäjien haastattelut.....	11
3 Tulokset ja tulosten tarkastelu	12
3.1 Kirjallisuus- ja tilastotarkastelun tulokset.....	12
3.1.1 Hyviä perehdyttämiskäytäntöjä maatalousyrityksiin.....	12
3.1.2 Yleisimmät työtaturmat ja niiden torjunta maatalousyrityksissä.....	13
3.2. Kyselyn tulokset.....	15
3.2.1 Tilojen ja tuotannon taustatiedot.....	15
3.2.2 Työvoima karjanhoitotöissä.....	16
3.2.3 Perehdyttäminen ja työnopastus sekä muu päivittäisjohtaminen.....	17
3.2.4 Työterveys ja työturvallisuus.....	17
3.3 Haastatteluiden tulokset.....	18
3.3.1 Hyvät käytännöt työn johtamisessa.....	18
3.3.2 Työterveyteen ja työturvallisuuteen liittyviä seikkoja.....	19
3.3.3 Tilan ulkopuolisen työvoiman osaaminen.....	21
4 Tulosten yhteenvedo, johtopäätökset ja suositukset	22
Lähteet	24
Liitteet	

Tiivistelmä

Tässä tutkimuksessa kerättiin, tuotettiin ja levitettiin tietoa työturvallisuutta ja työn sujuvuutta edistävästä hyvistä käytännöistä maataloustyöntekijöiden ja -lomittajien perehdyttämisessä ja työnopastuksessa sekä muussa päivittäisjohtamisessa. Aineisto kerättiin kirjallisuus- ja tilastotarkastelun, sähköisen yrittäjäkyselyn ja yrittäjähaastattelujen avulla.

Kirjallisuustarkastelun mukaan keskeistä maataloilla tapahtuvassa perehdyttämisessä on sen huolellinen suunnittelu, aikataulutus, järjestelmällisyys ja tarkistuslistan käyttö. Perehdyttämiseen kuuluu tilan toimintatapojen, työyhteisön, tuotantotilojen ja työtehtävien läpikäynti painottaen yleistä työsuojelua, kuten toimintaa hätätilanteissa. Yhteistyössä toteutettava työsuojelun kehittäminen sitouttaa kaikkia osapuolia hyviin käytäntöihin.

Myös työnopastukseen suositellaan kirjallisia ohjeita erityisesti tuotantoeläinten ja koneiden käsittelystä sekä riskialttiiden häiriötilanteiden ratkaisemisesta. Keskeisiin työpisteisiin suositellaan kuvitettuja opastauluja ja riskipaikkoihin varoitusmerkkejä. Hyviin työtapoihin tulee opastaa omalla esimerkillä, ja hyvin tehdystä työstä kannattaa kiittää. Työn laatua ja turvallisuutta edistäviä kannustinjärjestelmiä suositellaan.

Tilastotarkastelun mukaan maatalousyrittäjille, -lomittajille ja -työntekijöille korvataan eniten tuotantoeläinten hoitotoissa sattuvia työtapaturmia. Eniten työtapaturmia aiheutuu tuotantoeläinten äkillisistä liikkeistä. Toiseksi eniten niitä aiheutuu liukastumisista, kompastumisista ja kaatumisista. Vahingon tapahtuessa on tyypillisesti oltu lypsämässä lehmiä, siirretty tuotantoeläimiä tai tehty muita tuotantoeläinten hoitotoita.

Edellä mainittujen työtapaturmien torjunnassa korostetaan tuotantoeläinten lajinmukaisen käyttäytymisen hyödyntämistä, omaa rauhallista käytöstä ja liikkumista, apuvälineiden, apurakenteiden ja turvajalkineiden käyttöä sekä yksintyöskentelyn välttämistä. Kulkuväylien esteettömyydestä, valaistuksesta ja liukkauden torjunnasta on huolehdittava.

Kyselyn (n=169) mukaan ruumiillisesti kuormittavimpana karjanhoitotyönä pidetään automaattilypsytiloilla puhtaanapitotoita ja asemalypsytiloilla lypsyä. ”Hallintotyöt” kuormittavat henkisesti eniten. Nautojen siirrot ja muu nautojen parissa työskentely altistaa eniten työtapaturmille, ja kuivike- sekä eläinpöly altistaa eniten työperäisille sairauksille.

Enemmistön mukaan karjanhoitotoihin osallistuvat pidetään ajan tasalla työturvallisuuteen liittyvistä tapahtumista ja havainnoista ja että tarvittavia henkilönsuojaimia käytetään. Näistä seikoista huolehditaan keskustelemalla heti tapahtumien yhteydessä tai rutiinipalavereissa, korjaamalla todetut puutteet ja laatimalla kirjallisia ohjeita.

Haastatellut (n=12) karjatalousyrittäjät pitivät tärkeänä sitä, että keskeisimmistä tuotantoeläinten hoitotoista laaditaan kuvitetut työohjeet, työrutiinit perustellaan ja niiden noudattamista valvotaan. Työntekijöiden palautekeskusteluja ja kannustinjärjestelmää pidetään tärkeinä. Havainnollisia valkotaluja hyödyntäen pidettäviä päivä- tai viikkopalavereja pidetään hyvinä käytäntöinä sisäisessä viestinnässä. Yhdessä keskustellen, sopien ja seuraten tuotannon kehittämisestä saadaan järjestelmällistä.

Johtopäätös on, että ulkopuolista työvoimaa käyttävillä kotieläintiloilla on paljon vaihtelua johtamiskäytännöissä. Esille tuoduista hyvistä käytännöistä kannattaa ottaa oppia ja tietoa niistä kannattaa levittää. Erityistä huomiota tulee kiinnittää tuotantoeläinten hoitotyön olosuhteisiin, turvallisuuteen ja sujuvuuteen. Maatalouden etenevä rakennekehitys tulee pitämään yllä tarvetta tälle tiedolle ja sen säännölliselle päivittäiselle.

Summary

The aim of the study "Good practices in work orientation and guidance, and daily leadership of hired farm labor and farm relief workers" was to collect, produce, and distribute information on good leadership practices on Finnish farms. Emphasis was on safety and fluency of farm work. Data were collected using a literature review, analysis of workers' compensation data, online survey, and interviews.

Based on the literature review, thorough planning, scheduling, and checklists are essential in work orientation on farms. Orientation should include an overview of working methods and community, production facilities, and work tasks. Cooperation in the development of occupational health and safety on farms commits all parties to good practices.

Written instructions regarding handling of livestock and machinery, and solving high risk malfunctions are recommendable in work guidance. Graphic information boards and warning signs are advisable. Setting a good example, thanking for a job well done, and incentives promoting quality and safety of work are recommended.

Analysis of the claims data indicated that livestock work accounted for the majority of the occupational injuries compensated to the selfemployed farming population, hired farm labor, and farm relief workers. Sudden movements of the livestock, and slips, trips, and falls accounted for the largest shares of injuries. Especially milking of dairy cows, and handling and moving of livestock were injury-prone work tasks.

In the prevention of the abovementioned injuries, it is advisable to utilize the natural behavior of the livestock, behave and move calmly, use helping tools and structures, and safety boots, and to avoid working alone. In addition, work areas, aisles, and paths should be obstacle free, nonslippery, and have proper lighting.

In the online survey, dairy farmers (n=169) with freestall barns regarded milking and daily cleaning tasks as the physically most strenuous work tasks. Management tasks were the prime cause of mental strain. Work tasks in the proximity of the dairy cattle exposed to injuries, and dusts exposed to work related diseases.

The majority of the respondents stated that those contributing to livestock work were updated on events and observations related to occupational safety, and that personal protective equipment were used. These issues were taken care of by discussions on the spot or during routine meetings, by fixing detected defects, and by written instructions.

According to the interviewed livestock farmers (n=12), it is important to have graphic work instructions. In addition, work routines should be rationalized and monitored. Mutual feedback, incentive system, and regular meetings using graphic whiteboards are considered as good practices. Development becomes systematic when issues are discussed, agreed, and monitored together.

Conclusion is that leadership practices vary a lot on Finnish livestock farms using external labor. It is advisable to learn from and distribute information on the detected good leadership practices particularly in livestock work. Progressing structural changes in the agriculture will sustain need for this information and its regular updating.

This study was conducted by TTS Work Efficiency Institute and funded by the Finnish Work Environment Fund.

Alkusanat

Maatalouslomittajien ja -työntekijöiden perehdytyksen, työnopastuksen ja muun päivittäisjohtamisen hyvät käytännöt (Johto) -tutkimuksessa kerättiin, tuotettiin ja levitettiin tietoa hyvistä käytännöistä työvoiman johtamisessa maataloilla. Tämä julkaisu on tutkimuksen loppuraportti. Julkaisu ja tuloksia esittelevä kalvosarja ovat vapaasti saatavilla hankkeen toteuttajan ja rahoittajan kotisivuilta.

Uskon, että tuloksista on hyötyä varsinkin kotieläintiloilla työskentelevien henkilöiden työturvallisuuden ja työn sujuvuuden edistämiseksi. Kannustan erityisesti maatalousalan asiantuntijoita hyödyntämään näitä tuloksia työssään: maatalousyrittäjille kannattaa välittää tietoa vertaistensa hyvistä johtamiskäytännöistä.

Kiitän tutkimukseen tietoa luovuttaneita maatalousyrittäjiä arvokkaasta avusta. Maaseudun Työntajaliittoa, Maatalouslomittajat ry:tä, Maitoyrittäjät ry:tä, Maatalousyrittäjien eläkelaitosta, ProAgria Keskusten Liittoa ja kollegoitani TTS:ssä kiitän avusta tutkimuksen toteutuksessa, julkaisun viimeiste-lyssä ja tulosten levittämisessä. Työsuojelurahastoa kiitän tutkimuksen rahoituksesta.

Nurmijärvellä 30.3.2018

Janne Karttunen
Erikoistutkija, MMT
TTS Työtehoseura

1 Tausta ja tutkimuksen tavoitteet

1.1 Työvoima maatalous- ja puutarhayrityksissä

Maamme maatalouden rakennekehityksen odotetaan jatkuvan ja jopa kiihtyvän tulevina vuosina yksikkökokojen edelleen kasvaessa ja maatalousyrittäjien sekä -yritysten määrän vähentyessä. Myös tuotantosuuntien vaihdot erityisesti kotieläintuotannosta kasvintuotantoon kuuluvat rakennekehitykseen. (Niemi ym. 2014, Lehtonen ym. 2017, Karttunen ym. 2017, Luke 2018a.)

Vuonna 2016 maassamme oli 49 707 maatalous- ja puutarhayritystä, joista yli kahdella kolmasosalla (67 %) harjoitettiin päätuotantosuuntana kasvintuotantoa, vajaalla kolmanneksella (29 %) harjoitettiin kotieläintaloutta, ja lopuilla (4 %) tuotanto oli sekamuotoista, jossa ei voi nimetä yhtä päätuotantosuuntaa (Luke 2018a).

Samana vuotena maamme maatalous- ja puutarhayrityksissä työskenteli 47 200 viljelijää ja yhtymien osakasta sekä 34 260 puolisoa/avopuolisoa tai muuta perheenjäsentä. Edellisten lisäksi maatalousyrityksissä työskenteli tuhansia maatalouslomittajia ja vakituisesti tai lyhytaikaisesti palkattuja työntekijöitä. (Luke 2018b, Mela 2018a.)

Lomituspalveluihin kuuluvat lakisääteiset vuosilomat, tarveharkintaiset sijaisapupalvelut ja maksullinen lomitus. Palveluihin ovat nykyisin oikeutettuja tietyt kriteerit¹ täyttävät kotieläintaloutta harjoittavat maatalousyrittäjät, ja palveluita saa vain kotieläinten hoitotöitä varten. (Mela 2018b.) Vuoden 2015 loppuun saakka sijaisapupalvelut ja maksullinen lomitus olivat myös muiden kuin kotieläinyrittäjien käytettävissä.

Lomituspalveluita tarjoavat henkilöt voidaan jakaa kuntatyönantajan palveluksessa oleviin lomittäjiin, lomituspalveluyrityksen palveluksessa oleviin lomittäjiin ja itsenäisiin lomitusyrittäjiin (Mela 2018a). Lomittäjien määrä on vähentynyt 2010-luvulla.

Vuonna 2016 kuntatyönantajaan työsuhteessa olleita lomittäjia oli yhteensä 9 125. Heistä oli kuukausipalkkaisia kokoaikaisia 21 prosenttia ja osa-aikaisia 47 prosenttia, tuntipalkkaisia 24 prosenttia ja loput 8 prosenttia yrittäjän hankkimia tai ostopalvelulomittäjia. Lomituspalveluyrityksen palveluksessa olleiden lomittäjien tai itsenäisten lomitusyrittäjien määrä vuonna 2016 ei ole julkisessa tilastossa. (Mela 2018a.)

Maatalous- ja puutarhayrityksiin vakituisesti tai lyhytaikaisesti palkattujen työntekijöiden määrät ovat vähentyneet 2010-luvulla. Vuonna 2016 ensin mainittuja oli 4 190 ja jälkimmäisiä 32 620. Ulkomaalaisten työntekijöiden määrä on kuitenkin pysynyt lähes ennallaan 2010-luvulla, jolloin heidän suhteellinen osuutensa palkatuista työntekijöistä on kasvanut (Luke 2018b.)

Maatalouslomittajat tekevät nykyisin ainoastaan ja ovat aiemmin tehneet pääasiassa tuotantoeläinten hoitotöitä. Ammattiluokituksen 2009 (TVK 2018a) mukaan maataloille eläintenhoitajiksi palkatut henkilöt tekevät ainoastaan tuotantoeläinten hoitotöitä. Maataloustyöntekijöiksi palkatut henkilöt tekevät puolestaan sekalaisia maatalouden töitä, kuten tuotantoeläinten hoitotöitä sekä peltoviljely- ja metsätaloustöitä.

Toisin sanoen tuotantoeläinten hoitotöillä on merkittävä rooli maataloudessa palkkatyötä tekevien työssä. Työperäisten terveysongelmien, kuten työtapaturmien ja ammattitautien, riski on todettu Suomessa erityisen suureksi päätoimisilla kotieläinyrittäjillä (Karttunen 2014, Karttunen ym. 2015, Karttunen ja Rautiainen 2016).

¹ Lomituspalveluihin ovat oikeutettuja pakollisesti MYEL-vakuutetut kotieläintuotantoa harjoittavat maatalousyrittäjät, joilla on vähintään kuusi kotieläinyksikköä, kuten kuusi lehmää, 24 emolehmää tai 18 emakkoa porsaineen (Mela 2018b).

1.2 Työntekijöiden perehdyttäminen ja työnopastus

Työnantajan ja työntekijöiden on lakisääteisesti ylläpidettävä työsuojelun yhteistoimintaa työpaikalla.² Yhteistoiminnan tavoitteena on edistää työnantajan ja työntekijöiden välistä vuorovaikutusta. Yhteistoiminta sitouttaa osapuolia hyviin käytäntöihin.

Työntekijöiden perehdyttäminen ja siihen kuuluva opetus ja ohjaus – työnopastus – on ennakoivaa työsuojelua ja työnantajan lakisääteinen velvollisuus.³ Myös työntekijöillä on lakisääteisiä työturvallisuuden liittyviä velvollisuuksia.

Työturvallisuuskeskuksen (TTK 2018a) oppaan mukaan ”Perehdyttämisellä tarkoitetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, joiden avulla uusi työntekijä oppii tuntemaan työpaikkansa, sen tavat, ihmiset ja työhönsä liittyvät odotukset. Työnopastukseen kuuluvat kaikki ne asiat, jotka liittyvät itse työn tekemiseen.”

Työturvallisuuslain (2002/738) mukaan: ”Työnantajan on annettava työntekijälle riittävät tiedot työpaikan haitta- ja vaaratekijöistä sekä huolehdittava siitä, että työntekijän ammatillinen osaaminen ja työkokemus huomioon ottaen:

- a) työntekijä **perehdytetään** riittävästi työhön, työpaikan työolosuhteisiin, työ- ja tuotantomenetelmiin, työssä käytettäviin työvälineisiin ja niiden oikeaan käyttöön sekä turvallisiin työtapoihin erityisesti ennen uuden työn tai tehtävän aloittamista tai työtehtävien muuttuessa sekä ennen uusien työvälineiden ja työ- tai tuotantomenetelmien käyttöön ottamista;
- b) työntekijälle annetaan **opetusta ja ohjausta** työn haittojen ja vaarojen estämiseksi sekä työstä aiheutuvan turvallisuutta tai terveyttä uhkaavan haitan tai vaaran välttämiseksi;
- c) työntekijälle annetaan opetusta ja ohjausta säätö-, puhdistus-, huolto- ja korjaustöiden sekä häiriö- ja poikkeustilanteiden varalta; ja
- d) työntekijälle annettua opetusta ja ohjausta täydennetään tarvittaessa.”

Työnopastus ei rajoitu vain uusiin työntekijöihin. Myös kokeneet työntekijät tarvitsevat työnopastusta työhön liittyvissä muutostilanteissa. Työturvallisuuskeskuksen (TTK 2018a) ja Mattilan ym. (2010) oppaiden mukaan työnopastusta tarvitaan aina, kun:

- työ on tekijälleen uusi,
- työtehtävät vaihtuvat tai monipuolistuvat,
- työmenetelmät tai -olosuhteet muuttuvat
- hankitaan ja otetaan käyttöön uusia, koneita, laitteita, välineitä ja aineita,
- työ toistuu harvoin,
- turvallisuusohjeita laiminlyödään,
- työpaikalla sattuu työtaturma tai todetaan ammattitauti,
- annetussa työnopastuksessa havaitaan puutteita,
- tilanne poikkeaa tavanomaisesta,
- havaitaan virheitä toiminnassa ja puutteita tuotteiden ja palvelujen laadussa tai
- työntekijä palaa töihin pitkän poissaolojakson jälkeen.

² Laissa työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta (2006/44) säädetään työsuojeluyhteistoiminnan järjestämisestä työpaikalla, työsuojeluvaltuutetun ja työsuojelupäällikön tehtävistä sekä yhteistoiminnassa käsiteltävistä asioista.

³ Työturvallisuuslaissa (2002/738) puhutaan perehdyttämisestä, opetuksesta ja ohjauksesta, mutta ei mainita termiä ”työnopastus”. Työhön perehdyttäminen ja työnopastus ovat kuitenkin vakiintuneita työsuojelualan termejä (TSK ja TTL 2006).

Myös työntekijöillä on Työturvallisuuslaissa (2002/738) määriteltyjä velvollisuuksia ja niiden lisäksi oikeus pidättäytyä vakavaa vaaraa hengelle tai terveydelle aiheuttavasta työstä. Työntekijän on muun muassa:

- noudatettava työnantajan antamia määräyksiä ja ohjeita,
- noudatettava työnsä ja työolosuhteiden edellyttämää turvallisuuden ja terveyden ylläpitämiseksi tarvittavaa järjestystä ja siisteyttä sekä huolellisuutta ja varovaisuutta,
- viipymättä ilmoitettava turvallisuutta ja terveyttä vaarantavista vioista ja puutteellisuuksista sekä
- huolellisesti ja ohjeiden mukaisesti käytettävä ja hoidettava saamiaan henkilönsuojaimia ja muita varusteita.

Perehdyttämistä ja työnopastusta varten kannattaa laatia kirjallinen suunnitelma ja ohjeet. Tässä voi hyödyntää toimialariippumatonta Perehdyttämisen tarkistuslistaa (TTK 2018b). Työnopastuksen tulee perustua järjestelmälliseen työperäisten riskien selvittämiseen. Tässä voi puolestaan hyödyntää toimialariippumatonta työturvallisuus- ja työterveysriskien arviointia varten kehitettyä Arki Arvi -verkkosovellusta (TTK 2018c).

Työssä ja työympäristössä tunnistetut riskit on poistettava tai niitä on vähennettävä ennen työnopastuksen ja työnteon aloittamista. Jäljelle jääviin riskeihin on kiinnitettävä erityistä huomiota työnopastuksessa. Perehdyttämisen ja työnopastuksen päätteeksi kirjallinen suunnitelma allekirjoitetaan ja työnantaja laittaa sen talteen.

Maatiloilla maatalousyrittäjä vastaa palkkaamiensa osa- ja kokoaikaisten työntekijöiden perehdyttämisestä. Kuntatyönantajat puolestaan jakavat palkkaamiensa lomittajien perehdytysvastuun maatalousyrittäjän kanssa, mistä on säädetty lomituspalvelulaisissa.⁴ Itse järjestetyssä lomituksessa maatalousyrittäjä kuitenkin vastaa suoraan tai lomituspalveluyrityksen kautta palkkaamiensa lomitusyrittäjien perehdyttämisestä. (Suurnäkki 2014.)

Maataloustyöntekijöiden ja -lomittajien eli maatilan ulkopuolisen työvoiman perehdyttämiseen ja työnopastukseen löytyy kotimaisia ohjeita (Mattila ym. 2010, Lätti ja Tuure 2013, Leppälä ym. 2013, Suurnäkki 2014). Siitä, miten nämä asiat on viime vuosina käytännössä järjestetty tiloilla, löytyy varsin rajallisesti tietoa.

Leppälän ym. (2013) mukaan kotieläintilojen omistajat kokevat eläintenhoitotöiden työnopastuksen haastavaksi ja erittäin tärkeäksi työksi, mutta työnopastuksen suunnittelu on vähäistä. Tämä voi johtaa epäyhtenäiseen ja ristiriitaiseen opastukseen. Maatilan ulkopuolisen työvoiman määrästä ja laadusta sekä työvoiman päivittäisjohtamisesta on kaiken kaikkiaan saatavilla varsin niukasti ajantasaista tietoa.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kerätä, tuottaa ja levittää tietoa työturvallisuutta ja työn sujuvuutta edistävästä hyvistä käytännöistä maataloustyöntekijöiden ja -lomittajien perehdyttämisessä ja työnopastuksessa sekä muussa päivittäisjohtamisessa.

⁴ Lomituspalvelulain (2015/1663) mukaan lomituspalveluja kunnan alueella hoitavan paikallisyksikön on "huolehdittava yhteistyössä maatalousyrittäjän kanssa siitä, että maatalousyritykseen vuosiloma- tai sijaisapulomitukseseen osoitetut maatalouslomittajat saavat tilalla maatalousyrityskohtaista perehdytystä ... vuosiloma- ja sijaisapulomituksella huolehdittaviin tehtäviin."

2 Aineisto ja menetelmät

Tutkimusaineisto kerättiin kirjallisuus- ja tilastotarkastelun, sähköisen kyselyn sekä tilakäynneillä tehtyjen kotieläinyrittäjien haastattelujen avulla. Kerätyn aineiston pohjalta laadittiin ohjeita hyvistä käytännöistä maatilalla tapahtuvassa perehdyttämisessä ja työnopastuksessa sekä muussa päivittäisjohtamisessa.

2.1 Kirjallisuus- ja tilastotarkastelu

Kirjallisuus- ja tilastotarkastelun avulla tarkennettiin tutkimuksen viitekehystä ja seuraavia vaiheita. Suomenkielistä maataloustyöntekijöiden ja -lomittajien perehdyttämistä ja työnopastusta koskevaa materiaalia täydennettiin ulkomaisilla esimerkeillä. Lisätietoa ohjataan hakemaan pääasiassa vapaasti saatavilla olevista verkkolähteistä.

Tilastotarkastelussa hyödynnettiin Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen (Mela) kotisivuillaan julkaisemia vuositilastoja maatalousyrittäjien eläkevakuutuksen piirissä olevista maatalousyrityksistä ja -yrittäjistä, maatalousyrittäjille korvatuista työtaturmista sekä maatalouslomittajien lukumääristä. Luonnonvarakeskus Luke:n tilastotietokannoista löytyivät puolestaan tiedot vakituisesti palkatun työvoiman ja lyhytaikaisen työvoiman määristä maamme maatalous- ja puutarhatuotannossa.

Tapaturmavakuutuskeskuksesta (TVK) hankitun koulutuksen ja tunnusten avulla päästiin tarkastelemaan TVK:n tilastoportaalista (Tapaturmapakki) vuositilastoja ja kuvauksia maatalouslomittajille, eläintenhoitajille ja maataloustyöntekijöille korvatuista työtaturmista. TVK:n ohjeiden mukaan kuvauksien perusteella ei tehty työtaturmien määrään liittyviä päätelmiä, koska kuvaus puuttui osasta työtaturmia. Tässä tutkimuksessa maataloustyöntekijätermi kattaa myös eläintenhoitajat.

2.2 Sähköinen kysely

Osa tutkimusaineistosta kerättiin sähköisellä Webropol-kyselyllä.⁵ Kyselyn kohderyhmän muodostivat maidontuotannon tuotosseurannassa mukana olevat lypsykarjatilat, joilla oli vähintään 50 lypsy-lehmää ja joko automaatti- tai asemalypsyllä varustettu pihattonavetta. Saatekirje, kyselylinkki ja yksi muistutus lähetettiin 1 404 tilalle sähköpostitse ProAgria Keskusten Liiton kautta.

Kyselyssä selvitettiin tuotannon taustatietojen lisäksi lomituspalveluiden käyttöä sekä mahdollisten palkkattujen työntekijöiden määrään ja laatuun liittyviä seikkoja. Lisäksi selvitettiin muun muassa perehdyttämisen ja työnopastuksen sekä muun päivittäisjohtamisen, kuten tiedon siirron, käytäntöjä sekä karjanhoitotyön fyysistä ja psyykkistä kuormittavuutta sekä työtaturma- ja ammattitautiriskejä.

Kysymyksiin pyydettiin vastaamaan joko kyselyä edeltäneen vuoden tai viime vuosien näkökulmasta. Kysymyksiin saattoi antaa myös ”jätän vastaamatta” vastauksen. Kyselyyn vastattiin anonyymisti.

Julkaisun tulososiossa esitetään prosenttiosuudet vastausluokista. Niissä ei huomioida jätän vastaamatta -vastauksia. Johtamiseen liittyviin kysymyksiin annettuja vastauksia ryhmiteltiin automaatti- ja asemalypsytiloihin sekä tiloihin, joilla käytettiin vain lomituspalveluita tai joilla käytettiin myös palkkattuja työntekijöitä.

⁵ Kysely tuotti aineistoa myös toiseen TTS:n tutkimukseen, jonka tulokset on julkaistu *Karjanhoitotyön tuottavuus automaattilypsytiloilla -tiedotteessa* (Karttunen 2016). Tiedote on vapaasti saatavilla TTS:n kotisivuilta.

2.3 Kotieläinyrittäjien haastattelut

Kirjallisuus- ja tilastotarkastelulla sekä sähköisellä kyselyllä kerättyjä tietoja syvennettiin tilakäynneillä tehdyissä 12 kotieläinyrittäjän haastatteluissa.⁶ Haastattelut keskitettiin tiloihin, joilla oli tuotantoeläimiä, koska vain ne ovat nykyisin oikeutettuja lomituspalveluihin. Haastatelluista henkilöistä kahdeksalla oli lypsykarjatala, kaksi harjoitti naudanlihantuotantoa ja kaksi harjoitti sianlihantuotantoa.

Haastatteluissa selvitettiin tuotannon taustatietojen lisäksi maatalouslomittajien ja mahdollisen palkkatyövoiman perehdyttämisen ja työnopastuksen sekä muun päivittäisjohtamisen päälinjoja ja hyviksi havaittuja käytäntöjä. Lisäksi tiedusteltiin kokemuksia maatalousharjoittelijoiden käytöstä.

Haastattelun lisäksi tiloilla tutustuttiin tuotantotiloihin ja seurattiin myös rutiininomaisten tuotantoeläinten hoitotöiden suorittamista. Huomiota kiinnitettiin muun muassa eläintenhoitoon osallistuvien keskinäiseen kommunikointiin, työtapaturma- ja ammattitautiriskeihin sekä työn sujuvuuteen.

Julkaisun tulososiossa eri tuotantosuuntia edustavilta tiloilta kerättyjä yksittäisiä haastatteluvastauksia on yhdistelty toisten samansisältöisten kanssa. Vastaukset on ryhmitelty teemoittain.

⁶ Osa tilakäynneistä liittyi maatilojen Lean-johtamista kehittäviin hankkeisiin, joiden toteuttamiseen TTS osallistuu.

3 Tulokset ja tulosten tarkastelu

3.1 Kirjallisuus- ja tilastotarkastelun tulokset

3.1.1 Hyviä perehdyttämiskäytäntöjä maatalousyrittäisiin

Suomenkielisissä oppaissa ja raporteissa on tarkasteltu maataloilla tapahtuvan perehdyttämisen ja työnopastuksen päälinjojen lisäksi muun muassa seikkoja, jotka liittyvät ulkomaalaistaustaisiin työntekijöihin, eri kieliin ja kulttuureihin (Mattila ym. 2010), työnopastuskäytäntöihin (Lätti ja Tuure 2013) sekä työnjohtotehtävien koettuun vaativuuteen ja tärkeyteen (Leppälä ym. 2013). Ulkomaisissa oppaissa (O'Rourke 2014, Alberta Agriculture and Forestry 2017) aihealuetta tarkastellaan erityisesti työturvallisuuden näkökulmasta.

Uuden työntekijän ja tilalle ensimmäistä kertaa menevän lomittajan perehdyttämisessä ja työnopastuksessa käydään läpi pääosin samat seikat.⁷ Työolosuhteet entuudestaan tuntevalle lomittajalle on annettava ajantasaiset tiedot eläimistä, kirjalliset työohjeet, yhteystiedot henkilölle, joka voi tarvittaessa auttaa, sekä lisäksi työnopastusta työhön liittyvissä muutostilanteissa. Edellä mainittu opastus on tarpeellinen myös lomittajien mielestä (Karttunen ym. 2010). Lomittajien perehdytysvastuun jaosta löytyy lisätietoa Suurnäkin (2014) toimittamasta oppaasta.

Keskeisimpiä perehdyttämisessä ja työnopastuksessa läpikäytäviä seikkoja on tarkasteltu alla ja tämän julkaisun johdannossa. Maataloilla tapahtuvassa perehdyttämisessä ja työnopastuksessa on tärkeää etukäteen tapahtuva suunnittelu, aikataulutus, järjestelmällisyys ja allekirjoitettavan tarkistuslistan käyttö. Huolellinen ja hyvässä yhteistyössä toteutettava perehdyttäminen ja työnopastus sitouttaa kaikkia osapuolia hyviin käytäntöihin ja nopeuttaa työntekijän tuottavuuden kehittymistä.

Mattilan ym. (2010) oppaasta löytyy perehdyttämistä varten tarkistuslista, joita voi käyttää apuna oman tilan perehdyttämiskäytäntöjen suunnittelussa. Ainakin seuraavat seikat tulisi sisällyttää perehdyttämiseen (Mattila ym. 2010, O'Rourke 2014):

- lakisääteiset työsuhteasiat (mm. työaika, lomat, verotus, vakuutukset),
- tilan historia, kehityskulku, nykyinen tuotanto ja sen tavoitteet, arvot ja visiot,
- tilan työyhteisö (esimiehet, kollegat, yrittäjäperhe, vakituiset vierailijat),
- tuotantotilat ja työympäristö (yleisesittely),
- sosiaalityö (mm. taukotilat ja -käytännöt, siivous, jätehuolto, tupakointi),
- toiminta sairaustapauksissa ja lakisääteinen työterveyshuolto⁸,
- hätätilanteet (mm. ensiapu, alkusammutus, hätänumerot ja hätätilanneohjeet) ja
- asumisjärjestelyt, jos työntekijä asuu tilalla.

Sekä koti- että ulkomaiset lähteet korostavat, että myös maataloilla työnopastuksen tulisi perustua järjestelmälliseen työperäisten riskien selvittämiseen. Apuna voidaan käyttää Maatilan riskienhallinta -verkko-opasta (Luke 2018c), joka koostuu käyttöohjeista, maatilan riskikartasta sekä sähköisesti täytettävistä tarkistuslistoista ja analysointilomakkeesta. Riskien selvittämiseen voi pyytää apua esimerkiksi maatalousyrittäjien työterveyshuollosta, johon kuuluu noin 60 prosenttia maamme päätoimisista maatalousyrittäjistä (Kinnunen 2016). Ulkopuolinen henkilö voi havaita riskejä, joilla itse on vuosien mittaan "sokeutunut".

⁷ Melan (2018b) ohjeiden mukaan maatilalla: "Lomittaja opastetaan työhönsä ja hänelle annetaan sekä kirjalliset että suulliset ohjeet eläinten käsittelystä ennen lomitukseen alkamista. Lomittajan opastus on lomittajalle työaika, mutta se ei kuluta lomalla olevan yrittäjän vuosilomaa. Opastamisen tarpeen harkitsee etukäteen paikallisyksikön lomahallinto. Tällöin opastamiseen varataan riittävästi aikaa esim. lomitusta edeltävänä päivänä."

⁸ Työterveyshuoltopalvelut on järjestettävä kaikille työntekijöille.

Lätin ja Tuuren (2013) mukaan maataloilla työnopastukseen kuuluu ainakin seuraavien seikkojen läpikäynti:

- työtehtävät (yksittäisten töiden opastus osana työketjuja ja tuotantoprosesseja),
- työmenetelmät (mm. meijerin/teurastamon laatujärjestelmät ja hygieniaohteet),
- työvälineet ja niiden oikea käyttö (mm. koneiden ja aineiden käyttöohjeet),
- koneiden, laitteiden ja aineiden ajo- ja käyttöoikeudet (mm. ajokortit, tutkinnot),
- turvalliset ja ergonomiset työtavat (mm. suojalaitteet, henkilösuojainten ja suojavaatteiden käyttö ja säilytys, työergonomia erityisesti nostoissa ja toistotyössä),
- menettely säätö-, puhdistus-, huolto- ja korjaustöissä sekä häiriötilanteissa,
- työperäiset riskitekijät (selvitettävä ennen työnopastusta) sekä
- työn oppimisen seuranta, arviointi, palautteen anto ja myös sen vastaanotto.

Työnopastus vaatii aikaa. Ajan tarve vaihtelee työtehtävien määrän ja laadun sekä opastettavan henkilön työkokemuksen, koulutuksen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien mukaan. Suositeltava järjestys on seuraava:

- a) yhdistä suullisesti läpikäytävät kirjalliset työohjeet omaan työsuoritteeseen,
- b) opastettava tekee oman työsuoritteen selostaen samalla tekemäänsä ja
- c) opastusta jatketaan, kunnes työsuorite ja sen perusteet on opittu.

Työnopastuksessa tulisi käydä läpi myös tiedossa olevat työkohtaiset piilevät vaatekijät, jotta niihin osataan varautua. Esimerkiksi koneiden ja laitteiden puhdistus- ja huoltotöissä sekä tuotantoprosessien häiriötilanteissa piilee vaaratekijöitä. Lätin ja Tuuren (2013) mukaan häiriötilanteiden huomiointi työnopastuksessa on erittäin tärkeää työturvallisuuden, tuotannon keskeytymättömyyden ja tuotannon laadun kannalta.

Opastettavista töistä kannattaa laatia kirjalliset, kuvitetut työohjeet ja sijoittaa ne kiinteisiin työpisteisiin. Työn sujuvuuden, työturvallisuuden ja tuotannon laadun kannalta on tärkeää, että kaikki noudattavat työohjeisiin kirjattua työtapaa eli yhtenäisiä työrutiineja. Leppälän ym. (2013) mukaan on erityisen tärkeää, että opastettavat eivät saa ristiriitaisia ohjeita.

Työohjeita voidaan laatia asiantuntijan ohjauksella maamme olosuhteisiin sovitettujen tanskalaisten SOP-työohjeiden (Standard Operating Procedure) muotoon. Työohjeita on saatavana kahdeksaa eri lypsykarjan hoitotyötä varten (ProAgria 2018a).

SOP-työohjeet ovat puolestaan keskeinen osa Lean-johtamista, jossa keskitytään tuotannon laadun monipuoliseen parantamiseen. Muilla toimialoilla yleistä Lean-johtamista on viime vuosina alettu kouluttaa myös suomalaisille maatalousyrittäjille. Aiheesta on julkaistu suomennettu opas ja sitä tukeva liite (ProAgria 2018b).

3.1.2 Yleisimmät työtapatarmat ja niiden torjunta maatalousyrittäjissä

Suomalaisille maatalousyrittäjille korvattuja työtapatarmia on tutkittu viime vuosina useissa tutkimuksissa, jotka ovat perustuneet Melan tilastoihin. Maatalousyrittäjille korvattujen työtapatarmien pääpiirteiden tarkastelu auttaa ymmärtämään samoissa olosuhteissa työskenteleville maatalouslomittajille, eläintenhoitajille ja maataloustyöntekijöille korvattuja työtapatarmia ja niiden juurisyitä.

Aikavälillä 1990–2016 maatalousyrittäjille on korvattu vuosittain kappalemääräisesti eniten tuotantoeläinten hoitotöissä sattuneita työtapatarmia (Mela 2018c). Nämä työtapatarmat ovat kohdistuneet kotieläinyrittäjiin ja heistä erityisesti lypsy- ja lihakarjataloutta harjoittaviin. Myös ammattitautien, alentuneen työkyvyn ja työkyvyttömyyseläkkeelle päättymisen riski on todettu Suomessa erityisen suureksi päätoimisilla kotieläinyrittäjillä. (Karttunen 2014, Karttunen ym. 2015, Karttunen ja Rautiainen 2013.)

Kuva 1. Tuotantoeläinten hoitotöissä voidaan altistua monille työperäisille terveysongelmille. Kuva: Janne Karttunen

Tuotantoeläinten hoitotöissä työtaturmia sattuu maatalousyrittäjille eniten eläinten siirtojen, lehmien lypsyn sekä rehujen siirron ja jaon yhteydessä. Yleisimmät välittömät vamman aiheuttajat maatalousyrittäjille korvatuissa työtaturmissa ovat tuotantoeläimet (erityisesti lypsy- ja lihakarja sekä siat), ulkoiseen työympäristöön tai rakennusten rakenteisiin liittyvät seikat sekä työliikkeet ja -asennot. (Karttunen ja Rautiainen 2013.)

Tuotantoeläimet aiheuttavat työtaturmia äkillisillä liikkeillään: esimerkiksi säikähtäessään, stressaantuessaan tai kivun takia ne puskevat, potkaisevat, polkaisevat, tönäisevät tai purevat niiden ulottuvilla olevaa henkilöä. Ulkoiseen työympäristöön liittyviä työtaturmien välittömiä aiheuttajia ovat muun muassa maaperän epätasaisuus, liukkaus tai pehmeys, mukaan lukien jään ja lumen peittäämä maaperä, sekä erilaiset maastoesteet. Rakennusten rakenteisiin liittyviä aiheuttajia ovat muun muassa portaat, tikkaat, lattiat, käytävät, askelmat, ikkunat, ovet ja katot. Yleisiä aiheuttajia ovat myös äkilliset, epätavalliset tai toistuvat työliikkeet ja -asennot. (soveltaen Karttunen ja Rautiainen 2013.)

TVK:n Tapaturmapakki-tilastoportaalin vuositilastojen mukaan vuosina 2010–2014 maataloustyöntekijöille⁹ ja -lomittajille korvattujen työtaturmien vuosittaiset määrät ovat pysyneet suunnilleen ennallaan. Melan (2018a) ja Luken (2018b) tilastojen mukaan maataloustyöntekijöiden ja -lomittajien määrät ovat vähentyneet 2010-luvulla. Näin ollen edellä mainituille henkilöille korvattujen työtaturmien esiintyvyys on kasvanut.

Kappalemääräisesti eniten on korvattu tuotantoeläinten hoitotöissä sattuneita työtaturmia (Liite 1, taulukko 1). Maataloustyöntekijöille on korvattu myös runsaasti maanviljelytöissä sekä muissa maa- ja metsätaloustöissä sattuneita työtaturmia.

Tuotantoeläimet olivat yleisin, rakennusten rakenteisiin sekä ulkoiseen työympäristöön liittyvät seikat toiseksi yleisin ja materiaalit, esineet, tuotteet yms. kolmanneksi yleisin välitön aiheuttaja edellä mainituissa työtaturmissa (Liite 1, taulukko 2).

⁹ Tässä tutkimuksessa maataloustyöntekijä-termi kattaa myös eläintenhoitajat.

Tuotantoeläinten aiheuttama ”väkivalta” eli niiden äkilliset liikkeet, ovat yleisin poikkeama ja vahingoittumistapa tuotantoeläinten hoitotöissä sattuneissa työtaturmissa (Liite 1, taulukot 3 ja 4). Poikkeama tarkoittaa viimeisintä vahingoittumista edeltänyttä tapahtumaa, ja vahingoittumistapa tapaa, jolla vahingoittunut ruumiinosa joutui kosketuksiin vamman aiheuttajan kanssa. Liukastumiset, kompastumiset ja kaatumiset sekä niihin liittyvä iskeytyminen kiinteää pintaa vasten ovat toiseksi yleisimmät poikkeamat ja vahingoittumistavat.

Työtaturmakuvausten mukaan tuotantoeläinten hoitotöissä sattuneissa työtaturmissa vahingoittunut henkilö on tyypillisesti ollut lypsämässä lehmiä tavanomaisesti eli joko parsinavetassa tai pihaton lypsyasemassa. Toinen tyypillinen tilanne liittyy lehmien tai muiden tuotantoeläinten siirtoon tuotantorakennuksessa tai sen ulkopuolella. Muita tyypillisiä työtilanteita ovat karkea- ja väkirehujen käsittely (varastosta irrotus, siirto tai jako) ja navetan puhtaanapitotyöt, kuten makuuparsien tai karsinoiden puhdistus ja kuivitus.

Tuotantoeläinten äkilliset liikkeet sekä rakennusten rakenteisiin ja ulkoiseen työympäristöön liittyvät liukastumiset, kompastumiset ja kaatumiset ovat tyypillisiä piirteitä edellä mainituissa kuvauksissa. Taakkojen käsittelystä (nostot) ja esineiden hallinnan menettämisestä (esineen tippuminen) aiheutuvat vammat sekä eri syistä johtuvat liukastumiset, kompastumiset ja kaatumiset ovat tyypillisiä piirteitä myös maanviljelytöihin sekä muihin maa- ja metsätaloustöihin liittyvissä kuvauksissa.

Kallioniemen (2015) ja Lätin (2004) oppaissa tuotantoeläinten siirtoon liittyvien työtaturmien torjunnassa korostetaan eläinten lajinmukaisen käyttäytymisen hyödyntämistä. Oma rauhallinen käytös ja liikkuminen sekä olosuhteisiin sopivien turvajalkineiden käyttö edistävät työturvallisuutta kaikissa maatilatoissa.

Tuotantoeläinten siirroissa kannattaa käyttää apuvälineitä ja rakenteita (ohjauslevyjä ja -aitoja, siirto-käytäviä ja -portteja, kulku- ja pakoaukkoja). Yksityöskentelyä tulee välttää erityisesti silloin, kun täysikasvuisia tuotantoeläimiä siirretään rutiineista poikkeavalla tavalla, jolloin ne voivat olla hermostuneita tai peloissaan. Kulku- ja siirtoväylien puhtaanapito, valaistus ja liukkauden torjunta ovat tärkeitä seikkoja sekä tuotantorakennuksissa että niiden ulkopuolella.

Tuotannon laajentaminen sekä työympäristön ja -menetelmien kehittäminen vähentävät työperäisten terveysongelmien riskiä karjatiloiilla (Karttunen ja Rautiainen 2013 ja 2016). Esimerkiksi lypsyn automatisoinnin koetaan lisäävän kaikkien karjanhoitoon osallistuvien henkilöiden työterveyttä ja -turvallisuutta verrattuna tavanomaiseen lypsyyn (Karttunen 2015). Koneisiin ja laitteisiin voi kuitenkin tulla häiriöitä. Maataloudessa sattuvat kohtalokkaat työtaturmat liittyvät usein häiriötilanteisiin (Lätti ja Tuure 2013).

3.2. Kyselyn tulokset

Sähköiseen kyselyyn saatiin 169 käyttökelpoista vastausta. Kyselyn saaneiden tilojen navettatyyppistä ei ollut käytettävissä ajantasasta tietoa, ja parsinavettojen omistajia pyydettiin jättämään vastaamatta. Näin ollen kyselyn vastausprosenttia ei ole perusteltua laskea.

3.2.1 Tilojen ja tuotannon taustatiedot

Kyselyyn vastanneista tiloista 110:lla oli pihatossaan automaattilypsy ja 59:llä oli lypsyasema. Tiloilla oli keskimäärin 90 lehmää (mediaani eli keskiluku 70). Lehmämäärään laskettiin mukaan lypsyssä ja ummessa olevat lehmät, ja se vaihteli tiloilla 50 ja 320 lehmän välillä.

Tiloilla oli peltoa keskimäärin 125 hehtaaria (mediaani 110). Peltoalaan laskettiin mukaan oma ja vuokrapeltoala, ja se vaihteli tiloilla 33 ja 380 hehtaarin välillä. Vuokrapeltojen tuet saa peltojen käyttäjä. Vuokrapeltoa oli lähes kaikilla (95 %) tiloilla. Edellisten lisäksi alle puolella (43 %) tiloista oli sopimuspeltoa, joiden tuet saa peltojen omistaja.

Tiloista valtaosalla (91 %) oli ulkoistettu tilan töitä urakoitsijalle tai muulle tilan ulkopuoliselle taholle viime vuosina. Tiloista enemmistöllä oli (80 %) oli tehty tilayhteistyötä. Yli puolella tiloista (71 %) oli sekä ulkoistettu töitä että tehty tilayhteistyötä ja vain neljällä tilalla ei oltu tehty kumpaakaan viime vuosina.

3.2.2 Työvoima karjanhoitotöissä

Karjanhoitotöihin säännöllisesti (ei välttämättä samaan aikaan) osallistuneiden pää- tai sivutoimisten maatalousyrittäjien määrä vaihteli tiloilla yhdestä kahdeksaan. Pienellä osalla tiloista (16 %) töihin osallistui yksi tai useampi sivutoiminen maatalousyrittäjä. Sekä automaatti- että asemalypsytiloilla karjanhoitotöihin osallistui tyypillisimmin kaksi päätoimista maatalousyrittäjää.

Maatalousyrittäjien lisäksi yli puolella tiloista (57 %) karjanhoitotöihin osallistui säännöllisesti (ei välttämättä samaan aikaan) 1–8 koko- tai osa-aikaista työntekijää. Työntekijöitä palkanneista tiloista noin kolmasosalla oli yksi tai useampi kokoaikainen työntekijä, noin kolmasosalla oli yksi tai useampi osa-aikainen työntekijä ja noin kolmasosalla oli sekä koko- että osa-aikaisia työntekijöitä.

Palkkatyövoiman käyttö oli yleisempää asema- kuin automaattilypsytiloilla (64 % vs. 53 %). Automaattilypsytiloille oli palkattu tyypillisimmin yksi työntekijä, ja asemalypsytiloille oli palkattu tyypillisimmin 1–2 työntekijää.

Noin kymmenesosalla tiloista (9 %) ei ollut työntekijöitä kyselyhetkellä, mutta arvioitiin, että sellainen saatetaan palkata lähivuosina. Lopuilla tiloilla (34 %) ei ollut työntekijöitä, eikä sellaisen palkkaamista pidetty todennäköisenä ainakaan lähivuosina.

Kuva 2. Asemalypsy sisältää fyysisesti yksipuolisesti kuormittavaa toistotyötä ja toisinaan myös epä-tavallisia työasentoja. Kuva: Janne Karttunen

Enemmistöllä (75 %) työntekijöitä palkanneista tiloista kaikki työntekijät olivat suomalaisia. Muilla oli suomalaisia ja ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä (17 %) tai vain ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä (8 %). Ulkomaalaistaustaiset olivat tyypillisesti Ukrainasta tai Virosta. Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden kanssa kommunikoi yleensä englanniksi. Muutamilla tiloilla yksi ulkomaalaistaustaisista toimi tulkkina muiden ulkomaalaistaustaisten ja maatalousyrittäjän välillä.

Lähes kaikilla tiloilla (94 %) oli viime vuosina saatu pidettyä maatalouslomittajan lomittamat vuosilomat joko kokonaan tai ainakin suurimmaksi osaksi. Lopuilla tiloilla vuosilomat oli saatu pidettyä vain osittain (5 %) tai ei ollenkaan (1 %), koska ei saatu lomittajaa, ei ollut sopivaa tai ammattitaitoista lomittajaa tai ei ehditty pitää vuosilomaa.

3.2.3 Perehdyttäminen ja työnopastus sekä muu päivittäisjohtaminen

Runsaalla kolmasosalla tiloista (40 %) oli maatalouslomittajille ja mahdollisille palkkatyöntekijöille a) suullinen perehdyttäminen ja työnopastus, b) opasteita/tauluja navetan eri työpisteillä sekä c) navetalla saatavana kirjalliset ohjeet keskeisistä karjanhoidon töistä.

Tiloista noin neljäsosalta (26 %) puuttui edellä mainituista seikoista yksi (tyypillisimmin opasteet/taulut). Samoin noin neljäsosalta tiloista (26 %) puuttui kaksi seikkaa (tyypillisimmin opasteet/taulut ja kirjalliset ohjeet). Alle kymmenesosalta tiloista (8 %) puuttuivat kaikki kolme seikkaa.

Tiloista joka toisella (50 %) lypsyyn ja muuhun karjanhoitoon liittyvät työrutiinit (mitä, miten, miksi ja missä järjestyksessä tehdään) oli sovittu kaikkien karjanhoitoon osallistuvien kesken ja työrutiinien noudattamista valvottiin. Alle puolella tiloista (41 %) työrutiinit oli sovittu, mutta niiden noudattamista ei erityisesti valvottu. Tiloista noin kymmenesosalta (9 %) työrutiinit olivat sopimatta.

Noin joka neljännellä (27 %) työvoimaa palkanneista tiloista oli käytössä työntekijöiden kannustinjärjestelmä. Hyvästä suoriutumisesta maksettiin joko kertaluonteinen rahapalkkio, annettiin palkankorotus tai muita etuja, kuten näyttelylippuja, ammattimatkoja, lahjakortteja, elintarvikkeita tai tukea harrastuksiin.

Tietoa siirrettiin rutiininomaisesti kaikkien karjanhoitotöihin osallistuvien välillä seuraavilla keinoilla ja niiden yhdistelmillä alenevassa yleisyysjärjestyksessä: paperilla, muistilapuilla tai ”navettavihkolla”; matkapuhelimella soittamalla, tekstiviesteillä tai pikaviestipalveluilla; päivittäin palaverissa; valko- eli tussitaululla¹⁰; tietokoneella mukaan lukien sähköpostit; viikoittain palaverissa; keskustelemalla tilanteen mukaisesti työn lomassa tai kahvi- ja lounastauoilla; tai radiopuhelimella. Tyypillisesti tietoa siirrettiin samalla tilalla useita eri keinoja käyttäen.

Sekä työntekijöitä että lomituspalveluita käyttäneet tilat eivät mainittavasti eronneet vain lomituspalveluita käyttäneistä tiloista edellä mainittuihin johtamiseen liittyvien seikkojen suhteen.

3.2.4 Työterveys ja työturvallisuus

Tiloista valtaosalla (83 %) maatalousyrittäjät olivat asiakkaina maatalousyrittäjien työterveyshuollossa. Muutamalla (2 %) työterveyshuoltopalveluita vastaanotettiin toisen ammatin kautta, ja loput (15 %) eivät olleet työterveyshuollon piirissä. Työvoimaa palkanneiden ja palkkaamattomien tilojen välillä ei ollut mainittavaa eroa siinä, olivatko tilan maatalousyrittäjät työterveyshuoltopalveluiden piirissä. Sitä ei tiedusteltu, oliko palkkatyöntekijöille järjestetty heille lakisääteisesti kuuluvat työterveyshuoltopalvelut.

Valtaosa (80 %) ilmoitti, että kaikki karjanhoitotöihin osallistuvat pidettiin ajan tasalla työturvallisuuteen liittyvistä havainnoista ja tapahtumista, joissa työturvallisuus on vaarantunut. Tästä huoleh-

¹⁰ Valko- eli tussitaululla tarkoitetaan seinälle tai telineeseen ripustettavaa valkeaa taulua, joka on tyypillisesti magneettinen ja johon kirjoitetaan tai piirretään vesiliukoisella tussilla.

dittiin muun muassa (avoin vastaus) keskustelemalla tapahtuman yhteydessä tai rutiinipalaverissa, korjaamalla todetut puutteet mahdollisimman pian, kirjoittamalla havainnot ylös esimerkiksi navetavihkoon ja laatimalla kirjallisia ohjeita.

Valtaosa (85 %) ilmoitti, että kaikki karjanhoitotöihin osallistuvat osasivat käyttää ja myös käyttivät henkilönsuojaimia, kuten kuulon-, hengityksen- ja silmiensuojaimia, lypsykäsineitä ja -essua sekä turvajalkineita, karjanhoitotöissä. Tästä huolehdittiin muun muassa hankkimalla suojaimia sekä opettamalla, valvomalla ja muistuttamalla niiden käytöstä.

Ruumiillisesti kuormittavimmaksi päivittäiseksi karjanhoitotyöksi mainittiin (avoin vastaus) automaattilypsytiloilla ”puhtaanapitotyöt” (76 %) ja asemalypsytiloilla lypsy (67 %). Puhtaanapitotöihin laskettiin mukaan muun muassa makuuparsien puhdistus, kuivitus, kolaaminen ja lannan kolaaminen. Muutama lypsyn automatisoinut (2 %) mainitsi lypsyn ruumiillisesti kuormittavimmaksi työksi, ja runsas viidennes (22 %) asemalypsytilallisista mainitsi puhtaanapitotyöt ruumiillisesti kuormittavimmaksi työksi.

Molemmissa tilatyypeissä ”hallinto” kuormitti henkisesti eniten: asemalypsytiloilla hieman yleisemmin kuin automaattilypsytiloilla (45 % vs. 38 %). Hallintoon laskettiin mukaan muun muassa byrokratia, paperityöt, valvonta, seuranta, ilmoitukset.¹¹ Eläinterveys ja siihen liittyvät seikat nousivat myös esille eniten henkistä kuormitusta aiheuttavana seikkana sekä automaatti- että asemalypsytiloilla (17 % vs. 23 %).

Eläinten siirtojen koettiin altistavan eniten työtapaturmille molemmissa tilatyypeissä: asemalypsytiloilla hieman yleisemmin kuin automaattilypsytiloilla (45 % vs. 39 %). Edelliseen liittyen myös muu eläinten parissa työskentely, kuten eläinten lääkintä, siemennykset, sorkanhoito ja kiimaisten lehmien erottelu, nousi esille eniten työtapaturmille altistavana seikkana automaatti- ja asemalypsytiloilla (27 % vs. 19 %).

Kuivike-, vilja- ja eläinperäisen pölyn (mukaan lukien homepöly) koettiin altistavan eniten työperäisille sairauksille sekä automaatti- että asemalypsytiloilla (36 % vs. 33 %). Asemalypsytiloilla lypsy mainittiin yhtä usein työperäisille sairauksille altistavana tekijänä kuin pölyt, mutta automaattilypsytiloilla ei tuotu lypsyä esille tässä yhteydessä.

3.3 Haastatteluiden tulokset

Kirjallisuudesta ja kyselyllä kerättyä tietoa syvennettiin 12 kotieläintilalla tehdyissä yrittäjähaastatteluisa. Haastateltavista osa oli perehtynyt maatilojen Lean-johtamiseen (ks. ProAgria 2018b). Tämä näkyy haastatteluvastauksien yksityiskohdissa, jotka ovat omiaan parantamaan työn sujuvuutta ja turvallisuutta. Seuraaville sivuille on listattu haastatteluisa esille nousseita seikkoja ja hyviä käytäntöjä teemoittain ryhmiteltyinä.

3.3.1 Hyvät käytännöt työn johtamisessa

- Kotieläinyrittäjien mukaan tilakohtaisten perehdytys- ja työnopastuslistojen ja työohjeiden varsinkin vieraskielisten) laadinta tuntuu aluksi työläältä, eikä niistä saada kerralla lopullisia. Vertaiskokemukset, mallilistat ja -ohjeet auttavat alkuun pääsystä. Mallien kierrätystä vertaisverkostoissa toivottiin.
- Listat ja ohjeet koetaan kuitenkin tärkeiksi, koska prosessien miettiminen ja kriittisten seikkojen tunnistaminen nopeuttaa oppimista ja sujuvoittaa työtä. Listojen ja ohjeiden koetaan myös sujuvoittavan perehdytystä ja työnopastusta jatkossa.

¹¹ Yli puolet (57 %) vastaajista tarkastutti tukihakemukset ennen niiden lähettämistä vastuuvakutetulla henkilöllä, noin kymmenesosa (11 %) ei tarkastuttanut hakemuksiaan, mutta oli kiinnostunut palvelusta ja loput (32 %) eivät olleet kiinnostuneet palvelusta.

- Uusia koneita hankittaessa niiden turvalliseen ja sujuvaan käyttöön perehdytään ja tavoista sovitaan yhdessä kaikkien työntekoon osallistuvien kanssa.
- Opastaulut laaditaan ensisijaisesti aikaa vievimmistä tai erityistä tarkkuutta vaativista tuotantoeläinten hoitotoista, kuten lehmien lypsystä ja eläinten ruokinnasta. Opastaulujen on hyvä olla tiiviitä, havainnollisia ja kestäviä: värikuvitettuja ja laminoituja tai muovitaskuihin sijoitettavia.
- Yksityiskohtaiset työohjeet sijoitetaan paikkaan, jonne kaikilla on pääsy, kuten toimistotilojen navettakansioon. Toimistotilan seinälle laitetaan näkyville tarvittavat yhteyshenkilöt ja -tiedot. Merkittyjen uloskäyntien ja alkusammutuskaluston yhteyteen laitetaan näkyville tuotantorakennuksen pelastusohje.
- Työrutiinien kirjaamisen ja niiden suullisen perustelun koetaan edistävän työrutiinien noudattamista. Ilman perusteluja ja valvontaa työntekijät saattavat ajautua tekemään töitä kukin omalla tavallaan tai vanhojen tapojensa mukaan. Myös lomittajien toivotaan noudattavan yhdessä sovittuja työrutiineja.
- Hyväksi käytännöksi koetaan se, että tutun lomittajan rinnalla työskennellään puoli päivää ja uuden lomittajan rinnalla työskennellään kokonainen työpäivä ennen loman alkua. Lomitusjakson päättyessä pidetään yhteinen palaveri.
- Asioita **havainnollistavia** ja niistä aina ohi kulkiessa **muistuttavia** valkotauluja sekä niitä hyödyntäen järjestettäviä päivä- tai viikkopalavereja pidetään hyvinä käytäntöinä sisäisessä viestinnässä. Valkotauluja hankitaan tyypillisesti useita eri kokoisia ja niitä sijoitetaan moneen paikkaan tilalla.
- Myös älypuhelimien ryhmäviestejä käytetään rutiininomaisessa ja myös tilanteen mukaisessa sisäisessä viestinnässä. Viestinnän pelisääntöjen on kuitenkin oltava selvät, jotta viestintä on tarkoituksenmukaista. Haastavissa työolosuhteissa erityisesti älypuhelimien kestävyys on koetuksella. Matkapuhelimiin kannattaa hankkia iskun, pölyn ja kosteuden kestävät suoja-kuoret tai -pussit.
- Yhdessä keskustellen, sopien ja seuraten asioiden kehittämiseen sitoudutaan ja kehittämisestä koetaan tulevan järjestelmällistä. Sovittavia asioita voivat olla muun muassa työvälineiden ja -tarvikkeiden paikat, järjestyksen ja siisteyden riittäväksi koettava taso sekä työtä sujuvoittavat tavat.
- Yrittäjien mukaan on motivoivaa, kun yhdessä sovitussa kehittämisessä saavutetaan nopeasti tuloksia. Tämä kuitenkin edellyttää etenemistä tarpeeksi pienin askelin. Tulokset kannattaa panna yhdessä merkille ja juhlistaa niitä.
- Säännölliset tavoite- ja palautekeskustelut koetaan tarpeellisiksi. Niiden yhteydessä voidaan määritellä ja seurata tuotannolle yhdessä asetettuja määrä- ja laatutavoitteita sekä sopia kannustimista. Kannustimet vaihtelevat verottajan silmissä verovapaista veronalaisiin (ks. Vero 2018). Tärkeänä pidetään sitä, että kaikilla on mahdollisuus antaa ja saada palautetta ilman pelkoa.

3.3.2 Työterveyteen ja työturvallisuuteen liittyviä seikkoja

- Turvallisuutta, työn sujuvuutta tai työn laatua edistäviin havaintoihin ja aloitteisiin kannustetaan ja niistä myös palkitaan. Näitä seikkoja käydään säännöllisesti läpi viikkopalavereissa. Periaatetta, että kaikki ei-toivotut tapahtumat tulisi nähdä ennen kaikkea mahdollisuutena oppiin ja kehittämiseen, pidettiin järkevänä.

Kuva 3. Valkotauluja käytetään tilan sisäisessä viestinnässä. Kuva: Reetta Palva

- Yrittäjien mukaan työntekijät arvostavat sitä, jos heille hankitaan tarvittavien henkilönsuojainten – henkilökohtaisten hengityksen- ja kuulonsuojainten sekä turvajalkineiden – lisäksi myös laadukkaat työvaatteet sekä hyvät taukotilat niiden puhtaanapitoon ja säilytykseen.
- Erityisesti vanhemmissa tuotantorakennuksissa on tapaturmariskiä lisääviä rakenteita, kuten kulkureiteillä olevia kynnyksiä, tai matalia kohtia, kuten erilaisia kiskoja. Riskikohdat käydään työntekijöiden ja varsinkin vaihtuvien lomittajien kanssa läpi. Jos riskikohtia ei voida poistaa, ne merkitään huomiota herättävästi ja esimerkiksi matalat kohdat pyritään pehmustamaan.
- Osalla tiloista käytetään esimerkiksi maatalousyrittäjän tai -lomittajan opintoihin liittyvää työharjoittelua suorittavia opiskelijoita. Harjoittelijoiden osaamistason koetaan vaihtelevan harjoittelun alkaessa erittäin paljon. Samoin harjoittelijoiden asenteessa, aloitteellisuudessa ja oppimismotivaatiossa on hyvin suurta vaihtelua. Tämän koetaan heijastuvan myös työturvallisuuteen.
- Ulkomaalaistaustaiset lomittajat, työntekijät ja harjoittelijat ovat yleistyneet myös haastattelutiloilla. Jos sujuvaa yhteistä kieltä ei ole, nousevat omat esimerkkisuoritukset ja kuvitettut työohjeet arvoonsa.
- Nykyinen jaettu vastuu lomittajien perehdyttämisestä voi johtaa epäselvyyksiin. Parhaimmillaan perehdyttämisestä yms. saa järjestelmällisen ja vastuullisen vaikutelman, mutta heikoimmillaan siinä on selvästi parannettavaa.

3.3.3 Tilan ulkopuolisen työvoiman osaaminen

- Osalle lomittajista ja työntekijöistä kaivataan lisää koulutusta ja osaamista nykyaikaisen tuotantotekniikan käyttöön. Koetaan stressaavaksi, jos lomittajan tai työntekijän pärjäämiseen koneiden kanssa ei voi luottaa.
- Hyvänä käytäntönä pidetään sitä, että tuttu karjatilan omistaja (naapuri tms.) toimii tarvittaessa lomittajan apuna ongelmatilanteissa. Palvelus ollaan valmiita kuittaamaan tutun ollessa omalla vuosilomallaan.
- Lomitusrenkaiden koetaan olevan hyödyksi kaikille osapuolille: rengaslomittaja lomittaa rajallista tilajoukkoa, joiden omistajat, karja ja työolosuhteet tulevat tutuiksi. Tuttujen tilojen kesken saatiin lomat soviteltua hyvin.
- Myös tutuiksi tullesiin lomitusyrittäjiin ollaan tyytyväisiä. Erityisen hyväksi havaittu rengaslomittaja tai lomitusyrittäjä saatetaan myös palkata yhdelle suurelle tilalle tai kahden pienemmän tilan yhteiseksi työntekijäksi.
- Alan harjoittelijoista on vaihtelevia kokemuksia. Osa yrittäjistä on harjoittelijoihin voittopuoleisen tyytyväisiä, ja parhaimpia harjoittelijoita on palkattu tiloille töihin valmistumisen jälkeen. Osalla on niin huonoja kokemuksia, että harjoittelijoiden käytöstä on luovuttu.
- Osa kaipaa lisätietoa harjoittelijoiden osaamistasosta erityisesti ennen harjoittelun alkua, työnopastuksesta ja potentiaalista erityisesti suurien tilojen kausiapuna. Osalla tiloista harjoittelijat ovat erittäin tärkeitä kausiapulaisia.
- Lisätietoa kaivataan myös työnjohtajien käytöstä. Kielitaitoinen työnjohtaja voi toimia tulkkina tilan omistajan ja ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden välissä. Tämä kysymys on akuutti vain suurimmilla karjatilalla, mutta rakennekehityksen myötä työnjohtajien tarve tulee kasvamaan lähivuosina.

4 Tulosten yhteenveto, johtopäätökset ja suositukset

Tässä tutkimuksessa kerättiin, tuotettiin ja levitettiin tietoa työturvallisuutta ja työn sujuvuutta edistävästä hyvistä käytännöistä maataloustyöntekijöiden ja -lomittajien perehdyttämisessä ja työnopastuksessa sekä muussa päivittäisjohtamisessa. Tutkimusaineisto kerättiin kirjallisuus- ja tilastotarkastelun, sähköisen yrittäjäkyselyn sekä ulkopuolista työvoimaa käyttävillä kotieläintiloilla tehtyjen yrittäjähaastattelujen avulla.

Kirjallisuustarkastelun mukaan työntekijöiden perehdyttäminen ja siihen kuuluva työnopastus on ennakoivaa työsuojelua ja työnantajan lakisääteinen velvollisuus. Yhteistyössä toteutettava työsuojelun kehittäminen sitouttaa osapuolia hyvin käytäntöihin.

Maatalousyrittäjä vastaa palkkaamiensa työntekijöiden perehdyttämisestä. Kunnallinen tai yksityinen työnantaja ja maatalousyrittäjä puolestaan jakavat vastuun maatalouslomittajien perehdyttämisestä. Jaettu vastuu voi kuitenkin johtaa epäselvyyksiin.

Perehdyttämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden avulla uusi työntekijä oppii tuntemaan työpaikansa, sen tavat, ihmiset ja työnsä sekä siihen liittyvät odotukset. Työnopastukseen kuuluvat puolestaan asiat, jotka liittyvät itse työn tekemiseen sujuvasti, laadukkaasti ja turvallisesti. Myös pidempään työssä olleet työntekijät tarvitsevat työnopastusta työhön liittyvissä muutostilanteissa.

Keskeisiä seikkoja maatiloilla tapahtuvassa perehdyttämisessä ovat sen huolellinen suunnittelu, aika- ja tilatallutus, järjestelmällisyys ja tarkistuslistan käyttö. Perehdyttämiseen kuuluu tilan toimintatapojen, työyhteisön, tuotantotilojen ja työtehtävien läpikäynti painottaen yleistä työsuojelua, kuten paloturvallisuutta ja toimintaa hätätilanteissa.

Maatiloilla tapahtuvaa työnopastusta varten suositellaan kirjallisia ohjeita erityisesti tuotantoeläinten ja koneiden käsittelystä sekä riskialttiiden häiriötilanteiden turvallisesta ratkaisemisesta. Keskeisiin työpisteisiin suositellaan havainnollisia, kuvitettuja opastauluja ja riskipaikkoihin varoitusmerkkejä. Työnantajan velvollisuus on hankkia tarvittavat henkilönsuojaimet. Turvallisiin ja tuotannon laatua edistäviin työruutiineihin tulee opastaa omalla esimerkillä, ja hyvin tehdystä työstä kannattaa kiittää.

Tilastotarkastelun mukaan maataloustyöntekijöille ja -lomittajille korvattavien työtapaturmien esiintyvyys on kasvanut 2010-luvulla. Edellä mainituille ja myös maatalousyrittäjille korvataan eniten tuotantoeläinten hoitotoissa sattuvia työtapaturmia. Eniten työtapaturmia aiheutuu eläinten äkillisistä liikkeistä. Toiseksi eniten niitä aiheutuu liukastumisista, kompastumisista ja kaatumisista. Vahingon tapahtuessa on tyypillisesti oltu lypsämässä lehmiä, siirretty tuotantoeläimiä tai tehty muita tuotantoeläinten hoitotoita.

Edellä mainittujen työtapaturmien torjunnassa korostetaan tuotantoeläinten lajinmukaisen käyttäytymisen hyödyntämistä, omaa rauhallista käytöstä ja liikkumista, apuvälineiden, apurakenteiden ja turvajalkineiden käyttöä sekä yksityöskentelyn välttämistä tuotantoeläimiä siirrettäessä. Tuotantorakennusten sisäisten ja ulkoisten kulkuväylien esteettömyydestä, valaistuksesta ja liukkauden torjunnasta on huolehdittava.

Yrittäjäkyselyn aineisto kerättiin keskikokoista suuremmilta lypsykarjatiloilta ja se voi antaa liian positiivisen vaikutelman johtamiskäytännöistä. Kyselyn mukaan yli puolella vähintään 50 lehmän pihatiloista on ainakin yksi palkattu työntekijä. Valtaosa työntekijöistä on suomalaisia. Ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden kanssa kommunikoidaan yleensä englanniksi. Kielitaitoinen työntekijä/-johtaja voi myös toimia tulkkina.

Joka toisella tilalla karjanhoidon työruutiinit on sovittu ja niiden noudattamista valvotaan. Useimmilla muista tiloista työruutiinit on sovittu, mutta niiden noudattamista ei valvota. Runsaalla kolmasosalla tiloista on käytössä suullinen perehdyttäminen ja työnopastus, opasteita navetan eri työpisteillä sekä kirjalliset ohjeet keskeisistä karjanhoidon töistä. Lopuilta tiloilta puuttuu yksi tai useampi edellä mainituista.

Ruumiillisesti kuormittavimpana päivittäisenä karjanhoitotyönä pidetään automaattilypsytiloilla puhtaanaapitoita ja asemalypsytiloilla lypsyä. Molemmissa tilatyypeissä hallinnolliset työt kuormittavat henkisesti eniten. Nautojen siirrot ja muu nautojen parissa työskentely altistaa eniten työtaturmille, ja kuivike-, vilja- ja eläinperäinen pöly altistaa eniten työperäisille sairauksille.

Kolmella tilalla neljästä kaikki karjanhoitotöihin osallistuvat pidetään ajan tasalla työturvallisuuteen liittyvistä tapahtumista ja havainnoista ja kaikki käyttävät tarvittavia henkilönsuojaimia. Näistä seikoista huolehditaan keskustelemalla välittömästi tapahtumien ja havaintojen yhteydessä tai myöhemmin rutiinipalaverissa. Lisäksi todetut puutteet korjataan mahdollisimman pian ja laaditaan kirjallisia ohjeita.

Haastatelluista kotieläinyrittäjistä osalla oli kokemusta maatilojen Lean-johtamiskoulutuksesta, mikä erottui edukseen. Haastattelujen mukaan tilakohtaisesti laaditut perehdytys- ja työnopastuslistat vähentävät vaivaa jatkossa. Keskeisistä tuotantoeläinten hoitotöistä laaditaan työohjeita ja opastauluja, työrutiinit perustellaan ja niiden noudattamista valvotaan. Myös lomittajien tulisi noudattaa sovittuja tilakohtaisia työrutiineja.

Säännölliset tavoite- ja palautekeskustelut koetaan tarpeelliseksi. Niiden yhteydessä voidaan määritellä ja seurata tuotannolle yhdessä asetettuja määrä- ja laatutavoitteita. Esimerkiksi turvallisuutta, työn sujuvuutta ja työn laatua edistäviin aloitteisiin kannustetaan ja niistä myös palkitaan.

Asioita havainnollistavia ja niistä muistuttavia valkotauluja hyödyntäen järjestettäviä päivä- tai viikko-palavereja ja älypuhelimien ryhmäviestejä pidetään hyvinä käytäntöinä sisäisessä viestinnässä. Viestinnän pelisääntöjen on kuitenkin oltava selvät.

Yhdessä keskustellen, sopien ja seuraten asioiden kehittämiseen sitoudutaan ja kehittämisestä koetaan tulevan järjestelmällistä. Kaikkia osapuolia motivoi, kun yhdessä sovitussa kehittämisessä saavutetaan nopeasti konkreettisia tuloksia. Tämä edellyttää etenemistä tarpeeksi pienin askelin. Tuloksia kannattaa aina juhlistaa.

Haastatellut yrittäjät kaipaavat lomittajille ja työntekijöille koulutusta ja osaamista nykyaikaisen tekniikan käyttöön. Lomitusrenkaat koetaan monin tavoin hyödyllisiksi. Lisätietoa kaivataan maatalousharjoittelijoiden ja palkattujen työnjohtajien käytöstä.

Tämän tutkimuksen mukaan johtamiskäytännöissä on paljon vaihtelua ulkopuolista työvoimaa käyttävillä kotieläintiloilla. Käytännöt ovat parhaimmillaan hyvällä tasolla. Johtamisessa on kiinnitettävä erityistä huomiota riskialttiisiin tuotantoeläinten hoitotöihin. Kaikki ei-toivotut tapahtumat ovat mahdollisuus oppiin ja kehittämiseen. Johtamistaan kehittävä yrittäjä edistää samalla omaa ja läheistensä työturvallisuutta.

Esille tuoduista hyvistä käytännöistä ja kokemuksista kannattaa ottaa oppia. Niistä tiedottamisen kannattaa olla monikanavaista, rakentavaa ja toistuvaa. Maatalouden etenevä rakennekehitys tulee pitämään yllä tarvetta tälle tiedolle ja sen säännölliselle päivittäiselle. Tuloksia kannattaa hyödyntää kaikkien alalla työskentelevien ammatillisessa perus- ja täydennyskoulutuksessa.

Lähteet

- Alberta Agriculture and Forestry. 2017. A Farm Employer's Guide to Job Orientation and Safety Training. Government of Alberta. Canada. Saatavana internetistä: [http://www1.agric.gov.ab.ca/\\$Department/deptdocs.nsf/all/aet12235](http://www1.agric.gov.ab.ca/$Department/deptdocs.nsf/all/aet12235) (Viitattu 9.3.2018)
- Kallioniemi, M. 2015. Opas turvalliseen karjanhoitoon. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 34: 1–107. Saatavana internetistä: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-326-042-9> (Viitattu 9.3.2018)
- Karttunen, J.P. 2014. Clustering of occupational injuries, diseases, and disability on Finnish farmers – an opportunity for targeted prevention. Doctoral Thesis in Agrotechnology. University of Helsinki. Department of Agricultural Sciences. Publications 23: 1–65. Saatavana internetistä: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/42427> (Viitattu 9.3.2018)
- Karttunen, J. 2015. Maidontuottajan työterveys ja -turvallisuus automaattilypsyssä. TTS:n tiedote. Maataloustyö ja tuottavuus (660) 2: 1–12. Saatavana TTS:n kotisivuilta.
- Karttunen, J. 2016. Karjanhoitotyön tuottavuus automaattilypsytiloilla. Työtehoseuran tutkimustiedotteita (4) 4: 1–16. Saatavana TTS:n kotisivuilta.
- Karttunen, J.P. ja Rautiainen, R.H. 2013. Distribution and characteristics of occupational injuries and diseases among farmers: a retrospective analysis of workers' compensation claims. American Journal of Industrial Medicine 56(8): 856–869. Saatavana internetistä: DOI: 10.1002/ajim.22194 (Viitattu 9.3.2018)
- Karttunen, J. ja Rautiainen, H. 2016. Maatalousyrittäjien tuki- ja liikuntaelimestön terveyttä uhkaavat ja edistävät tekijät. Työtehoseuran tutkimustiedotteita (7) 7: 1–14. Saatavana TTS:n kotisivuilta.
- Karttunen, J., Lätti, M. ja Elstob, T. 2010. Maatalouslomittajien verkosto tutkimuksen apuna. TTS tutkimuksen tiedote. Luonnonvara-ala, maatalous 3: 1–8. Saatavana TTS:n kotisivuilta.
- Karttunen J.P., Rautiainen R.H. ja Leppälä J., 2015, Characteristics and costs of disability pensions in Finnish agriculture based on 5-year insurance records. J. Agromed. 20(3), 282–291. Saatavana internetistä: DOI: 10.1080/1059924X.2015.1042179 (Viitattu 9.3.2018)
- Karttunen, J., Tuure, V.-M., Lätti, M., Leppälä, J., Rautiainen, R., Mattila, T. ja Mäittälä, J. 2017. Luonnonvara-alan työhyvinvointivisio 2025 – maatalous- ja puutarhatuotanto. TTS:n julkaisuja 428: 1–77. Saatavana TTS:n kotisivuilta.
- Kinnunen, B. 2016. Työterveyshuolto. Teoksessa: Perkiö-Mäkelä, M., Hirvonen, M., Kinnunen, B., Koponen, M., Louhelainen, K., Mäittälä, J., Sipponen, J., Torpström, A. (toim.). Työterveys ja maatalous Suomessa 2014. 159–172. Saatavana internetistä: <http://urn.fi/URN:ISBN%20978-952-261-619-7> (Viitattu 9.3.2018)
- Laki työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta. (2006/44). Saatavana internetistä: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060044#L5P22> (Viitattu 9.3.2018)
- Lehtonen, H., Niskanen, O., Karhula, T. ja Jansik, C. 2017. Maatalouden rakennekehitys ja investointitarve vuoteen 2030. Markkinaskaarioiden vaikutus maatalouden tuotantorakenteeseen. Luonnonvarakeskus. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 19: 1–57. Saatavana internetistä: <http://jukuri.luke.fi/handle/10024/538895> (Viitattu 9.3.2018)
- Leppälä, J., Lätti, M., Smeds, P. ja Väre, M. (toim.). 2013. Työvoiman ja työmäärän hallinta maatalousyrittäjän jaksamisen ja hyvinvoinnin turvaajina. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. MTT Raportti 117: 1–77. Saatavana internetistä: <http://www.mtt.fi/mttraportti/pdf/mttraportti117.pdf> (Viitattu 9.3.2018)
- Lomituspalvelulaki. 2015/1663. Laki maatalousyrittäjien lomituspalvelulain muuttamisesta. Saatavana internetistä: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151663> (Viitattu 9.3.2018)

- Luke. 2018a. Luonnonvarakeskus. Tilastot. Tilastotietokanta. Maataloustilastot. Rakenne. Maatalous- ja puutarhayritysten rakenne. Saatavana internetistä: <http://stat.luke.fi/> (Viitattu 9.3.2018)
- Luke. 2018b. Luonnonvarakeskus. Tilastot. Tilastotietokanta. Maataloustilastot. Rakenne. Maa- ja puutarhatalouden työvoima. Saatavana internetistä: <http://stat.luke.fi/> (Viitattu 9.3.2018)
- Luke. 2018c. Luonnonvarakeskus. Maatilan riskienhallinta. Saatavana internetistä: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/mtt/hankkeet/maatilanriskienhallinta> (Viitattu 9.3.2018)
- Lätti, M. 2004. Eläinten siirrot tuotantotiloissa. Työtehoseuran raportteja ja oppaita 10: 1–80.
- Lätti, M. ja Tuure, V.-M. 2013. Opas työnopastukseen maataloilla. TTS:n tiedote. Maataloustyö ja tuottavuus (651) 9: 1–8. Saatavana TTS:n kotisivuilta.
- Mattila, T., Sinisalo, A. ja Lätti, M. (toim.). 2010. Työntekijöiden perehdyttäminen ja työnopastus puutarha- ja maataloustuotannossa. TTS tutkimuksen raportteja ja oppaita 43: 1–96. Saatavana internetistä: <https://www.tsr.fi/documents/20181/40645/108099Loppuraportti.pdf/1b2b43f9-4d15-4975-b54c-b20baa00d4d7> (Viitattu 9.3.2018)
- Mela. 2018a. Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Tilastot. Aikasarjat. Lomitustilastot. Maatalouslomitajien määrät. Saatavana internetistä: <http://tilastot.mela.fi/aikasarjat.php> (Viitattu 9.3.2018)
- Mela. 2018b. Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Maatalouslomitus. Saatavana internetistä: <https://www.mela.fi/> (Viitattu 9.3.2018)
- Mela. 2018c. Maatalousyrittäjien eläkelaitos. Tilastot. Aikasarjat. MATA-vahingot. Tapaturmat työtehtävän mukaan myöntövuosittain. Saatavana internetistä: <https://www.mela.fi/> (Viitattu 9.3.2018)
- Niemi, J., Liesivaara, P., Lehtonen, H., Huan-Niemi, E., Kettunen, L., Kässi, P. ja Toikkanen, H. 2014. EU:n yhteinen maatalouspolitiikka vuosina 2014–2020 ja Suomen maatalous. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus. MTT Raportti 130: 1–65. Saatavana internetistä: <http://www.mtt.fi/mttraportti/pdf/mttraportti130.pdf> (Viitattu 9.3.2018)
- O'Rourke, M. 2014. Farm Employee Management: New Employee Orientation. Ag Decision Maker File C1-78. Iowa State University. Extension and Out-reach. Saatavana internetistä: <https://www.extension.iastate.edu/agdm/wholefarm/pdf/c1-78.pdf> (Viitattu 9.3.2018)
- ProAgria. 2018a. Hoida arjen johtaminen kuntoon SOP-työohjeilla. Lisätietoa internetistä: <https://www.proagria.fi/sisalto/hoida-arjen-johtaminen-kuntoon-sop-tyoohjeilla-2389> (Viitattu 9.3.2018)
- ProAgria. 2018b. Lean maataloudessa -kirja. Lisätietoa internetistä: <https://proagria.fi/sisalto/lean-maataloudessa> (Viitattu 9.3.2018)
- Suurnäkki, T. 2014. Maatalouslomitajan työturvallisuus ja työhyvinvointi. Työturvallisuuskeskus TTK. 4. Uudistettu painos. 86 s.
- TSK ja TTL. 2006. Sanastokeskus ja Työterveyslaitos. Työsuojelusanasto. 306 s.
- TTK. 2018a. Työturvallisuuskeskus. Koulutus ja kehittäminen. Julkaisut. Digijulkaisut. Perehdyttäminen ja työnopastus – Ennakoivaa työsuojelua. Saatavana internetistä: <http://ttk.fi/> (Viitattu 9.3.2018)
- TTK. 2018b. Työturvallisuuskeskus. Koulutus ja kehittäminen. Julkaisut. Ladattavat julkaisut. Perehdyttämisen tarkistuslista. Saatavana internetistä: <http://ttk.fi/> (Viitattu 9.3.2018)
- TTK. 2018c. Työturvallisuuskeskus. Koulutus ja kehittäminen. Työkalut. Turva Arvi. Arki Arvi. Saatavana internetistä: <http://ttk.fi/> (Viitattu 15.3.2018)
- TVK. 2018a. Tapaturmavakuutuskeskus. TVK:n julkaisut. Ammattiluokitus 2009. Saatavana internetistä: <http://www.tvk.fi/fi/Julkaisut/> (Viitattu 9.3.2018)

Työturvallisuuslaki. (2002/738). Saatavana internetistä: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020738> (Viitattu 9.3.2018)

Vero. 2018. Henkilökuntaedut verotuksessa. Saatavana internetistä: <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/62486/henkilokuntaedut-verotuksessa/> (Viitattu 9.3.2018)

Liitteet

Liite 1. Työtaturmatiedot ovat peräisin Tapaturmavakuutuskeskuksen Tapaturmapakki-tilastoportaalista. Muuttujien kuvaukset ovat peräisin TVL:n oppaasta (2015)*.

Taulukko 1. Työtehtävät maatalouslomittajille, eläintenhoitajille ja maataloustyöntekijöille vuosina 2010–2014 korvatuissa työtaturmissa.

Työtehtävä ¹	Maatalouslomittajat		Eläintenhoitajat		Maataloustyöntekijät	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Eläinten hoitaminen	3 265	74,3	875	77,7	660	31,0
Maanviljeleminen	172	3,9	6	0,5	455	21,4
Muut maa- ja metsätaloustyöt	253	5,8	27	2,4	244	11,5
Tuotanto, jalostus, käsittely	100	2,3	21	1,9	98	4,6
Kuljettaminen, siirtäminen	92	2,1	24	2,1	56	2,6
Metsätaloustyö	14	0,3	1	0,1	58	2,7
Kunnossapito, korjaus, huolto, säätö	16	0,4	11	1,0	85	4,0
Asennustyö, valmistelutyö	19	0,4	6	0,5	67	3,1
Muut luetellut työtehtävät	107	2,4	78	6,9	217	10,2
Muut luettelemattomat työtehtävät	51	1,2	11	1,0	29	1,4
Tuntematon	277	6,3	45	4,0	74	3,5
Työtehtävästä ei tietoa selvityksessä	31	0,7	21	1,9	88	4,1
Yhteensä	4 397	100,0	1 126	100,0	2 131	100,0

¹ Työtehtävä kuvaa henkilön tekemän työvaiheen pääasiallista luonnetta tapahtumahetkellä.

* TVK. 2018b. Tapaturmavakuutuskeskus. TVK:n julkaisut. Työtaturman ja ammattitaudin ilmoittaminen. Opas työpaikkojen käyttöön. Saatavana internetistä: <http://www.tvk.fi/fi/Julkaisut/> (Viitattu 9.3.2018)

Taulukko 2. Aiheuttajat maatalouslomittajille, eläintenhoitajille ja maataloustyöntekijöille vuosina 2010–2014 korvatuissa työtapaturmissa.

Aiheuttaja ¹	Maatalouslomittajat		Eläintenhoitajat		Maataloustyöntekijät	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Eläimet, ihmiset, kasvit	1 884	42,8	626	55,6	490	23,0
Kulkuväylät, alustat, maat, ovet, seinät	738	16,8	165	14,7	365	17,1
Materiaalit, esineet, tuotteet, sirpaleet, koneen osat, taakat ja kuormat	321	7,3	98	8,7	446	20,9
Maatalous- ja puutarhatoihin liittyvät liikkuvat tai siirrettävät koneet ja laitteet	316	7,2	9	0,8	65	3,1
Maakulkuneuvot	19	0,4	7	0,6	59	2,8
Käsityökalut	94	2,1	24	2,1	116	5,4
Käsi käyttöiset konetyökalut	7	0,2	8	0,7	73	3,4
Kemialliset ja biologiset aineet	61	1,4	9	0,8	29	1,4
Irtojätteet	20	0,5	6	0,5	46	2,2
Muut luetellut aiheuttajat	317	7,2	70	6,2	243	11,4
Muut luettelemattomat aiheuttajat	265	6,0	38	3,4	76	3,6
Tuntematon	277	6,3	45	4,0	74	3,5
Aiheuttajasta ei tietoa selvityksessä	78	1,8	21	1,9	49	2,3
Yhteensä	4 397	100,0	1 126	100,0	2 131	100,0

¹ Vahingoittumistapaan liittyvä välitön aiheuttaja eli vamman aiheuttaja kuvaa fyysistä tekijää, jonka kanssa vahingoittunut ruumiinosa joutui kosketuksiin.

Taulukko 3. Poikkeama maatalouslomittajille, eläintenhoitajille ja maataloustyöntekijöille vuosina 2010–2014 korvatuissa työtapaturmissa.

Poikkeama ¹	Maatalouslomittajat		Eläintenhoitajat		Maataloustyöntekijät	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Väkivalta (eläimen tai ihmisen aiheuttama), järkyttävä tilanne, poikkeava läsnäolo (esim. suojauksen ohitus)	1 159	26,4	379	33,7	336	15,8
Liukastuminen, kaatuminen, putoaminen, hyppääminen	871	19,8	198	17,6	391	18,3
Laitteen (odottamaton käynnistyminen, häiriönpoisto), työkalun, esineen, eläimen hallinnan menettäminen	603	13,7	129	11,5	275	12,9
Henkilön äkillinen fyysinen kuormittuminen	484	11,0	112	9,9	215	10,1
Terävään esineeseen astuminen ym.	268	6,1	91	8,1	309	14,5
Aiheuttajan rikkoutuminen ym.	236	5,4	76	6,7	220	10,3
Aineen valuminen, purkautuminen ym.	108	2,5	27	2,4	179	8,4
Sähköhäiriö, räjähdys, tulipalo	6	0,1	0	0,0	9	0,4
Muut luettelemattomat poikkeamat	321	7,3	54	4,8	85	4,0
Tuntematon	277	6,3	45	4,0	74	3,5
Poikkeamasta ei tietoa selvityksessä	64	1,5	15	1,3	38	1,8
Yhteensä	4 397	100,0	1 126	100,0	2 131	100,0

¹ Viimeisin vahingoittumista edeltänyt tapahtuma.

Taulukko 4. Vahingoittumistavat maatalouslomittajille, eläintenhoitajille ja maataloustyöntekijöille vuosina 2010–2014 korvatuissa työtapaturmissa.

Vahingoittumistapa ¹	Maatalouslomittajat		Eläintenhoitajat		Maataloustyöntekijät	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Eläimen tai ihmisen purema, potku, jne.	1 499	34,1	413	36,7	330	15,5
Iskeytyminen kiinteää pintaa vasten	824	18,7	212	18,8	420	19,7
Äkillinen fyysinen tai psyykinen kuormittuminen	509	11,6	100	8,9	237	11,1
Puristuminen, ruhjoutuminen	368	8,4	114	10,1	234	11,0
Liikkuvan aiheuttajan osuma	280	6,4	109	9,7	344	16,1
Leikkaava, terävä ym. esine	249	5,7	70	6,2	323	15,2
Vaaralliset aineet – iholle tai silmiin	54	1,2	18	1,6	70	3,3
Muut luetellut tavat	52	1,2	4	0,4	30	1,4
Muut luettelemattomat tavat	240	5,5	26	2,3	55	2,6
Tunteaton	277	6,3	45	4,0	74	3,5
Tavasta ei tietoa selvityksessä	45	1,0	15	1,3	14	0,7
Yhteensä	4 397	100,0	1 126	100,0	2 131	100,0

¹ Tapa, jolla vahingoittunut ruumiinosa joutui kosketuksiin vamman aiheuttajan kanssa.

Työtehoseura ry
Kiljavantie 6, 05200 Rajamäki
www.tts.fi 09 2904 1200